

СЕДАТИВНА ФУНКЦІЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ: ПРО СУТНІСТЬ АПОТРОПЕЯ

Методологія використання істориками емоцій матеріальної культури у своїх дослідженнях є предметом суперечок. Вирішити їх і систематизувати підходи дозволить розуміння функціонального зв'язку матеріальної культури та емоцій людини. Метою статті є концептуалізація седативної функції матеріальної культури та розкриття потенціалу цього концепту для історії емоцій. Дослідження проводилось в межах структуралістського підходу з використанням феноменологічного та структурно-функціонального методів. Велику роль також відіграє психоаналітичний підхід. У статті розглянуто сучасний стан використання артефактів матеріальної культури, що досліджується істориками емоцій, а також філософсько-онтологічні засади розуміння матеріальних об'єктів як повноцінних акторів емоційних спільнот. Аналізуються теорії культури (ТМГ, теорія керування настроєм, концепція “духовних практик” П. Адо та інші), їх зв'язок з ідеєю седативної функції матеріальної культури та онтологією речей загалом. Визначено, що найпоказовіший приклад реалізації седативної функції матеріальних об'єктів – це апотропеї. Їх використання розглянуто через призму концепцій “перехідного об'єкту” (Д. Віннікотт) та “самозаспокійливих практик” (Ж. Швек). Встановлено, що дослідження апотропеїв як інструментів індивідуального та соціального керування афектами дозволить історикам емоцій більше дізнатися про особливості переживання емоцій у різних спільнотах, про джерела цих афектів, асоційовані з ними локації та заховані за ними несвідомі й усвідомлені фантазії. Головною функцією апотропеїчної магії визначено боротьбу з негативними емоціями (жахом, тривогою, ненавистю, задрощами, огидою) та їх пробудження з метою невротичної ретравматизації. Ця функція може розглядатися не лише у випадку апотропеїв, але і для аналізу інших артефактів матеріальної культури, враховуючи витвори мистецтва та архітектуру. Дослідження привносить в історію емоцій методологічне обґрунтування дослідження пам'яток матеріальної культури, а в філософію культури – концепцію седативної функції.

Ключові слова: історія емоцій, страх, практики самозаспокоєння, перехідний об'єкт, онтологія речей.

Проект Просвітництва створив культ ratio, але разом із цим сформував і опозиційний рух – увагу до ірраціональних факторів життя. Емоції (усвідомлені та неусвідомлені) є одним з таких факторів. Від них в значній мірі залежить як індивідуальне життя, так і соціальні процеси: культурні, політичні, економічні. Враховуючи це, в гуманітарних науках відбувся поворот у бік психоаналізу та інших психологічних підходів. Один з найбільш яскравих показників цього – виникнення історії емоцій.

Головна проблема сучасної історії емоцій – методологічна. Дослідники використовують лінгвістичні джерела, часто ігноруючи культуру матеріальну. Свідчення про переживання емоцій та про усвідомлення емоцій беруться з художніх і наукових текстів, нотатків і листування. Частково змінює ситуацію фотографія та кінематограф, які дозволяють побачити прояви емоцій візуально, не обмежуючись читанням текстів, які вже пройшли кілька рівнів авторської рефлексії. Однак навіть лінгвістичні джерела у великій кількості почали з'являтися лише в ХІХ столітті. Фотографія та кінематограф – ще пізніше. Чи значить це, що більш ранні історичні періоди зачинені для істориків емоцій? Чи може джерелом бути об'єкт матеріальної культури?

Робоча гіпотеза поточного дослідження полягає в тому, що об'єкти матеріальної культури є повноцінними акторами в “емоційних спільнотах”. У багатьох таких об'єктах є седативна функція, тобто вони створюються для того, щоб людям було простіше працювати з певними емоціями чи хоча б просто витримувати їх. Відповідно, як символіка

такого об'єкту, так і прагматика його використання, будуть корисними для історії емоцій. Вони є “слідами”, “симптомами” того, що певна емоція мала місце: як вона переживалася, як люди її позбавлялися, як вони її викликали, з чим вона асоціювалася, в яких місцях відчувалася найбільш потужно і так далі. В поточному дослідженні як приклад беруться апотропеї – амулети та обереги захисної магії. Вже поверхневий розгляд функції апотропеїв дає змогу помітити, що в соціальному житті вони тісно пов'язані з емоцією страху та бажанням його позбутися. Тож, на прикладі апотропеїв буде простіше визначити, чи можемо ми говорити про наявність седативної функції матеріальної культури, та чи може це вплинути на методологічну базу історії емоцій.

Відсутність систематизованих уявлень про специфіку емоційних спільнот різних епох та локацій, нажаль, гальмують розвиток гуманітарних наук. **Актуальність дослідження** зумовлена необхідністю заповнити наявні порожнини в методології історії емоцій та підійти до систематичного дослідження емоційних спільнот, щоб отримати додаткові матеріали для герменевтичного прочитання їх мистецтва, політики, економіки, побуту. В умовах воєнного стану, епідемії та всесвітньої соціальної та політичної турбулентності тема апотропеїв та седативної функції культури отримує ще більшу значущість. Люди шукають нові стратегії подолання страху, тривоги та інших негативних емоцій – це впливає на культуру та соціальне життя. Поза розумінням, яку роль в цьому відіграє відтворення й використання матеріальної культури, дослідити сучасні тенденції буде вкрай складно, ба навіть неможливо.

Новизна полягає в пропозиції розглядати артефакти матеріальної культури в дослідженнях з історії емоцій, а також у визначенні тих аспектів цих артефактів, які є важливими та доступними для філософського дослідження. Також пропонується нова інтерпретація ролі апотропеїв у соціумі. Замість того, щоб сприймати апотропей виключно втіленням людських забобонів чи проявом світогляду та “картини світу”, викладається погляд на нього, як на “інструмент керування власними емоціями ззовні”.

Мета дослідження – обґрунтувати існування седативної функції матеріальної культури та її методологічні перспективи в царині історії емоцій. Задля досягнення цієї мети виконуються наступні завдання:

- аналізуються концепції сутності матеріальної культури та її зв'язків з людськими емоціями;
- розкривається сутність концепції “седативної функції” та її зв'язок з положеннями психоаналітичної думки;
- аналізується феномен апотропею через призму концепції седативної функції матеріальної культури.

С. Трігг і А. Велш у вступній статті спеціального випуску журналу “*Emotions: History, Culture, Society*”, який був присвячений ролі об'єктів матеріальної культури в історії емоцій, описують актуальний стан цієї сфери. На їх думку, “усі зібрані тут есе об'єднує інтерес до того, як предмети та матеріальна культура кодує і виражають людські емоції” [Trigg, 2023, p. 5]. Тобто, для істориків емоцій об'єкт матеріальної культури може лише виражати, або кодувати. В поточному дослідженні аргументується, що цей об'єкт може бути не лише виразником емоцій у символічній формі, але й сама його функція, причини його створення, можуть бути пов'язані з взаємодією з емоціями.

М. Пернау дослідила історію емоцій в Південній Азії та відмітила її зв'язок з колоніалізмом. Однією з характеристик “варварського суспільства” для західних колоніалістів, на думку автора, була нездатність стримувати емоції. В подальшому бажання місцевих мешканців виглядати більш цивілізованим призвело до покрокової зміни свого емоційного життя, що потягнуло за собою також інші зміни: в культурі, політиці, побуті [Pernau, 2021, p. 121]. В цьому дослідженні робиться акцент на тому, який саме зв'язок це могло мати з матеріальною культурою. Також дослідження в галузі історії емоцій проводили Б. Х. Розенвейн [Rosenwein, 2010] і М. Лоренц [Lorenz, 2012].

Дослідження в галузі історії емоцій проводяться і в українському науковому середовищі. Так, О. М. Ходаківський вказує на те, що використання слова для визначення емоції в сучасних текстах і текстах минулих століть не завжди ідентичне одне одному. Саме лінгвістичні дослідження емоцій минулого він вважає основою, яка в подальшому може відкрити нові виміри інтерпретації матеріальної культури минулих століть [Ходаківський, 2022, с. 78]. Це дослідження спрямоване на аргументацію протилежної позиції – дослідження матеріальної культури для історії емоцій є самоцінним, якщо дотримуватися певних методологічних настанов, які й були представлені в цій статті. Використання матеріальних пам'яток (архітектури) в історії емоцій урбаністичних студій також досліджувала А. Морозова [Морозова, 2020].

I. Матеріальна культура та історія емоцій

Зустрічі аналітика та аналізанта в психотерапевтичному процесі можуть уже тривати роками до того моменту, як якась принципово важлива емоція себе проявить. Факт існування цієї емоції може стати великою несподіванкою для обох та повністю перегорнути сприйняття того, якими є ці люди та якою є їх спільна історія. Це зайвий раз демонструє, наскільки складно досліджувати світ емоцій, навіть тоді, коли ми говоримо про людей, з якими можемо поспілкуватися особисто. І як тоді можна досліджувати історію емоцій, занурюючись у минулі століття?

Безперечно, дистанція у часі та просторі ускладнює таке дослідження. Провести його з тією ж глибиною, як це робить психоаналітик з наявним аналізантом, неможливо. Але це не значить, що можливість говорити про емоції в історичній перспективі відсутня. Дослідники історії емоцій опрацьовують цю методологію, здебільшого спираючись саме на герменевтичний підхід – тобто, вони працюють з лінгвістичними джерелами, інтерпретують їх.

Так, Б. Х. Розенвейн присвятила своє дослідження методології історії емоцій. Перше, що, на її думку, необхідно зробити історичу емоцій – виділити “емоційну спільноту”, яку він досліджує, а друге – скласти список джерел, на які він буде спиратися в процесі дослідження [Rosenwein, 2010, р. 12]. Дослідниця приводить приклади з виключно лінгвістичними джерелами: літературними та науковими текстами, кіно, піснями, листуваннями, нотатками. Її поради, відповідно, розраховані на герменевтичний підхід до лінгвістичних джерел: пошук метафор і опис почуттів, аналітика іронії. Матеріальна культура як джерело тут не розглядається.

Аналогічні погляди на методологію історії емоцій викладає М. Лоренц. Дослідник вказує на те, що однією з перепон для розвитку історії емоцій є те, що лише після епохи Просвітництва письмова саморефлексія стала поширеним явищем [Lorenz, 2012, р. 337]. Цей фактор є суттєвим сам по собі, але він ще і демонстративний – саме на лінгвістичні джерела покладається вся надія, хоча викладений в них зміст схильний і до брехні, і до викривлення, і до банальної хиби.

Використання пам'яток матеріальної культури для дослідження історії емоції залишається непопулярним. Частково причини цього зрозумілі – в ті ж самі об'єкти мистецтва люди вкладають власні емоції, але в матеріальному втіленні вони ще більш викривлені, ніж в формі лінгвістичній: необхідність залучення *τέχνη* (мистецтва, майстерності) частково нівелює прояви індивідуального емоційного світу автора, більшим є часовий проміжок між моментом відчуження емоції та її втіленням у мистецтві. Але інтерес до матеріальної культури серед істориків емоцій все ж з'являється, а принципи їх аналізу спираються на герменевтичний підхід і філософію символічних форм Е. Касіра.

Об'єкти матеріальної культури сприймаються істориками емоцій як закодоване емоційне переживання, символічне відображення психічного життя автора. За цим підходом, смисл об'єкту матеріальної культури (наприклад, витвору мистецтва) є самоцінним. Він може бути об'єктом наукового дослідження вже тому, що ми, люди, вважаємо цей об'єкт естетичним чи змістовно глибоким. Однак, саме тут ховається і велика

пастка, яка відгорнула увагу істориків емоцій від об'єктів матеріальної культури – матеріальна культура стає контейнером для емоцій та ідей, але втрачає самостійне акторство. Задля того, щоб поглибити джерельну базу історії емоцій, треба звертатися не лише до емоційного наповнення об'єкту, але й до того, задля співіснування з якою емоцією цей предмет був створений.

Сучасна онтологія речей дозволяє розглянути їх сутнісний зв'язок з емоціями людей в різних модальностях, і річ-контейнер (для емоцій) – лише одна з них. Так, М. Гайдеггер згадує в курсі лекцій “Парменід” давньогрецьке слово *Πράγματος* і намагається перекласти його, щоб віднайти його першочерговий сенс. На його думку, цей сенс – річ, коли вона ще не відокремлена від дії, яка її створила. Найбільш доречним перекладом для такої речі М. Гайдеггер вважає слово *Handlung* (“руко-дія”). Вміння “руко-діяти”, або ж робити націлений та вольовий вчинок завдяки речам – це те, що і обумовлює суб'єктність. Ця дія дозволяє людині відкривати собі та іншим певне знання про себе, а одночасно з цим угадувати щось інше. Завдяки цій дії людина закріплює свою суб'єктність і демонструє її іншим, долає тиск власного несвідомого.

Дія не лише наповнюється емоціями, і не лише викликається ними, вона спрямована за обрїй, тобто проектує емоції майбутнього, впорюється з емоціями наявними. Сутність людини – діяти словом як рукою (свідомо впливати на матерію духовною культурою), і рукою як словом (так само впливати на дух культурою матеріальною). Цитуючи М. Гайдеггера: “Людина сама діє рукою, тому що рука разом зі словом складають її сутнісну відмінність. Лише те суще, яке має слово, також може і повинно мати руку. Рукою здійснюється молитва та вбивство, знак привітання та подякування, приноситься клятва та робиться натяк, і нею ж здійснюється усіляке ремесло (рукодїлля), створюється утварь. Рукописанням закріплюється непохитна домовленість. Рука викликає справу спустошення. Рука з рукою лише там, де звершується розкриття та сокриття. У тварини немає руки, і ніколи лапа і кігті не стануть рукою” [Heidegger, 1992, p. 80]. Річ, що вписана в практики людського повсякдення, отримує самостійне акторство. Спочатку вона є елементом людської дії, *Handlung*, а потім стає “підручною”, такою річчю, на яку не звертається цілеспрямована увага, хоча цей предмет і продовжує діяти. Так вона отримує статус актора в емоційній спільноті.

Можливість визнання за матеріальними об'єктами статусу самостійних акторів концептуалізована в роботах Б. Латура, Г. Гармана, К. Меясу, П. Бурд'є та інших [Lipp-Rockliffe, 2019]. Цей рух є частиною інтелектуального вектору спроб відмовитися від антропоцентричної установки, зізнатися в тому, що людина не має повної влади над речами, а часто навіть підпадає під їх повний контроль просто реагуючи на своє оточення.

Психіатричний та психоаналітичний дискурси відмітили вплив матеріальної культури й речей взагалі на емоційний стан людини та її емоційне здоров'я. Ба більше, в цих дискурсах почали формуватися практики свідомого впливу на емоції речами. Так, М. Фуко, досліджуючи матеріальне оформлення психіатричних клінік, пише: “Що ж повинно було відбуватися в подібних декораціях? Звісно, в них панує порядок, в них панує закон, в них панує влада. В цих декораціях – в цьому замці під захистом романтичного альпійського реквізиту, проникнути в який можна лише завдяки складним машинам, і сам зовнішній вид якого повинен вселяти подив у душу більшості людей, – панує перш за все порядок в найпростішому сенсі безперервної, постійної регуляції часу, діяльності, вчинків; порядок, який оточує тіла, вторгається в них, пронизує їх, тулиться до їх поверхні та разом з тим прокрадається навіть у нервову систему...” [Foucault, 2006, p. 2]. Правильно підібрані та розташовані об'єкти є інструментом влади над людськими емоціями. Цю владу можна спрямувати як на себе самого (від Супер Его на Его), так і на інших людей. І мета цієї влади може бути як маніпулятивною, так і наставницькою. Однак, сам факт наявності цієї ролі у матеріальних об'єктів є цінним для філософії культури та історії емоцій.

Психоаналітичний дискурс від самого початку був зацікавлений значенням матеріальних об'єктів у психічному житті людини та можливостях цілеспрямованих інтервенцій ззовні у це психічне життя. Яскравим прикладом є дискусія про використання

кушетки в психоаналітичному сеттінгу. Зокрема Х. Р. Стерн вказав на здатність кушетки викликати фрустрацію у аналізанта, впливати на сприйняття аналітика, сприяти контрольованій регресії [Stern, 1978].

Слід згадати одну з культурологічних концепцій, яка є дуже близькою до ідеї цього дослідження. Мова йде про теорію керування жахом (terror management theory, ТМТ) Д. Грінберга, Ш. Соломона і Т. Пищинського. Ця теорія базується на тому, що екзистенційний жах перед смертю є базовою рисою людини. Уся діяльність людини спрямована саме на подолання та витіснення цього страху [Greenberg, 1997]. Задля того, щоб керувати власним жахом перед власною кінцевістю, людство створює культуру, релігії, мистецтво, починає війни та підштовхує науковий прогрес, виховує дітей і підмітає підлогу в передпокої квартири.

Ідея теорії керування жахом близька екзистенціалізму та концепції протидії лібідо й мортідо в психоаналізі. Вона корисна для розуміння екзистенційного коріння всіх типів людської діяльності, але має суттєвий недолік. Бажання визначити сенс багатьох явищ в одному джерелі спрощує реальність, а також обмежує для дослідників площину можливих інтерпретацій соціальної поведінки. Про будь-який об'єкт можна сказати, що він був створений, бо суб'єкт-автор хотів забутися, втекти від страху смерті в прaxis, творчість, мислення, спілкування, заробляння грошей, оргазм – але, це буде кінцева зупинка аналізу.

Дещо розширити потенціал ТМТ для історії емоцій допоможуть концепції “духовних практик” П. Адо та “теорії керування настроєм” Д. Зільманн і Д. Брайант. П. Адо досліджував історію філософії та запропонував дивитися на неї, як на духовну практику конкретних акторів – філософів. Функція філософії полягала і, частково, продовжує полягати в пошуку шляхів до гармонійного життя: психологічних вправ, конструювання допоміжної картини світу, виховання чеснот і примирення з реальністю, підкорення емоцій [Hadot, 1995]. Продовжуючи думку П. Адо, можна сказати, що духовні вправи зустрічаються не лише на філософських факультетах. Вони охоплюють діяльність людини, навіть, повсякденну. Для людини з ОКР миття рук багато разів на день є повноцінною духовною вправою, яку вона виконує для досягнення внутрішнього балансу. Та й без ОКР підтримання чистоти хоча й не отримує таких чітких ритуальних форм, але, все ж, спрямоване на підтримку в домітті певного емоційного фону, захист від почуттів огиди, злості, роздратування, страху.

Д. Зільманн і Д. Брайант створили концепцію “теорії керування настроєм” також в іншій тематичі. Вони спрямували свої наукові зацікавлення на дослідження медіа-повідомлень (кіно, новини, порнографічні матеріали тощо), щоб визначити, яким чином вони впливають на настрої та емоції глядачів. Концепція дослідників полягає в тому, що перегляд тих чи інших медіа-матеріалів здатний суттєво впливати на емоційний стан людини [Reinecke, 2017, p. 1271]. Випадкове (чи повністю усвідомлене та цілеспрямоване) потрапляння людини на порно-сайт викличе стан збудження, а окремі тематики порнографічних матеріалів здатні навіть пробуджувати конкретні девіації та емоції, які за ними стоять (наприклад, біль від приниження чи руйнівна злість). Потрапляння на стрічку новин, в залежності від подій в світі, викликає певні емоції. Кінематограф також спрямований на емоційне залучення глядачів. Цим здатні свідомо маніпулювати автори контенту, а для дослідників це дає велику базу емпірики, пов'язаної з афективним життям емоційної спільноти.

Керування настроєм – це можливість не лише дія зовнішніх акторів (пропагандистів, режисерів, маркетологів тощо). Самі люди оформляють своє споживання медіа-файлів таким чином, щоб задовольнити власні емоційні потреби: створюють на смартфоні плейлисти для підтримки чи пробудження певних настроїв, уникають ЗМІ ідеологічних супротивників, підбирають кіно для створення “новорічного настрою” і таке інше. Ці “практики керування настроєм” не завжди є усвідомленими, частіше вони виникають під суспільним впливом чи в процесі несвідомого функціонування, інстинктивного гедоністичного пошуку.

Відповідні практики стосуються матеріальної культури, тому концепцію Д. Зільманн і Д. Брайант можна застосовувати не лише на рівні комунікацій, але й у царині онтології речей. Матерія, форма, телеологія, прaxis, семантика – всі ці складові матеріальної культури здатні викликати емоції чи запобігати їх виникненню. Більша частина артефактів матеріальної культури утаює цей свій прошарок смислу, бо на перший план виставляє саме свою практичну цінність. Так, седативна функція може бути, наприклад, у молотка. Але, цей приклад не є достатньо демонстративним. Може залишитися враження, що седативна (як і інші афективні) функція є вторинною, виникає на фоні першочергової функції, тобто функції прагматичної.

Однак є матеріальні об'єкти, які існували ще у первісних суспільствах, продовжують існувати зараз, і седативна функція яких є центральною, якщо розмірковувати про їх прагматичний сенс. Ці об'єкти – апотропеї: захисні амулети, обереги та інші предмети, які виконували магічну апотропеїчну функцію. Їх використовували, коли мали справу з емоцією – страхом. І дослідження їх сутності здатне багато сказати про седативну функцію матеріальної культури загалом, а також про “емоційні спільноти”, які ці апотропеї використовували.

Отже, сучасна онтологія речей (об'єктно-орієнтована онтологія, акторно-мережева теорія тощо) дозволяє переглянути роль матеріальної культури в повсякденному житті емоційних спільнот. Артефакти припиняють бути виключно контейнерами людських емоцій. Вони стають інструментами для керування цими емоціями, враховуючи самоконтроль та саморегуляцію з використанням цих артефактів. Здатність речей виконувати роль “заспокійливого” для людей можна назвати седативною функцією. Яскравим прикладом об'єктів, які з давніх часів виконують цю функцію, є апотропеї.

II. Седативна функція апотропеїчної магії

Апотропеїчна магія – це захисна магія, тобто будь-які магічні практики, які пов'язані зі спробами відвернути від себе погані події, “зле око”, агресивних духів. Їх форма може бути різноманітною: амулети, скульптури та архітектурні витвори, звуки та аромати, повноцінні ритуали зі складною структурою. Наявність чи відсутність апотропеїчної функції у артефакту визначається в залежності від того, які очікування на нього покладає людина. Якщо мета створення артефакту – це надання магічного захисту та відчуття безпеки її власнику, тоді ми маємо справу з апотропеєм.

Тригером для використання апотропеїв є бажання захиститися, а отже страх є першою емоцією, яку треба розглянути. Апотропей використовують, коли об'єкт страху неможливо, або майже неможливо визначити. Він відсутній в той момент, коли виникає потреба в апотропеї, але допускається можливість, що в майбутньому він захистить від вже реальної небезпеки, реального об'єкту. Від цього і одна з давньогрецьких назв для апотропеїв – *πρόφύλακτικός*. Тут згадуються базові відмінності в емоціях, які визначив З. Фройд: “На мій погляд, страх — це певний стан, незалежний від об'єкта, тоді як при боязні вся увага спрямована на об'єкт. Натомість переляк, здається, має особливе значення, а саме: це стан, спричинений несподіваною небезпекою, якому не передувала готовність до страху. Тож можна сказати, що за допомогою страху людина захищається від переляку” [Freud, 1977, p. 449]. Якщо людина буде не готова до переляку, то його ефект для психіки може бути руйнівним: неврологічні наслідки, шок, травматизація психіки та формування неврозів. Щоб підготуватися до переляку заздалегідь, людина починає відчувати страх, тривогу. Але ця емоція також переноситься важко і потребує протидії.

Протидія страху й тривозі, згідно з теорією М. Кляйн, є однією з базових причин виникнення Его. Ключова задача Его – мати справу з тривогою, витримувати її, психічно опрацьовувати, віддаляти її з метою самозахисту [Hinshelwood, 2020, p. 25]. Механізми цього захисту можуть бути примітивними чи дуже складними за своєю структурою. Для подолання тривоги Его може підключити примітивну ідеалізацію, а може інструментально

використовувати об'єкти матеріальної культури, апотропеї, щоб оточити себе тими предметами, які здатні заспокоювати та робити певний простір більш безпечним.

Також М. Кляйн вказує, що за емоцією страху дуже часто ховаються інші емоції, часто табуйовані нашим Супер-Его, бо саме вони були базовими для нашого сексуального потягу до батьків, а також для бажання знищити їх. Мова йде про емоції заздрощів і ненависті [Klein, 1975]. Історія використання апотропеїв демонструє, що ці емоції відіграють в їх використанні не останню роль: (а) один з найбільш поширених типів апотропеїв – амулети від пристриту, “злого ока”, які є яскравими прикладами інтроекції власної заздрості та ненависті в очі Іншим; (б) апотропеї в межах “емоційної спільноти” відігравали роль ідентифікатора партиципації людини в цю спільноту, що демаркувало їх від Інших, від впливу яких часто і використовувалися апотропеї – негативні почуття (ненависть, заздрість) переносились на Інших; (в) вартість апотропеїв і їх якість, імовірно, були предметом конкуренції всередині емоційної спільноти, що давало можливість реалізації емоцій ненависті та заздрощів; (г) символіка апотропеїв дуже часто була пов'язана з мотивами заздрощів та ненависті.

Може виникнути логічне запитання про те, чи можемо ми говорити про седативну функцію апотропеїв, якщо часто практика їх використання лише сприяла закріпленню страху в суспільному середовищі. З одного боку, апотропей заспокоює та гарантує відчуття безпеки, а з іншого – він постійно нагадує про потребу відчувати страх і бути готовим до зустрічі з реальним об'єктом страху та до переляку. Яскравий приклад таких апотропеїв – античний “горгонейон” [Lazarou, 2022]. Культура, в якій зустрічається багато апотропеїв, є в повній мірі культурою страху, що може бути важливим для історії емоцій цих спільнот. Це культура, яка здатна поставити принцип “Memento mori” в центр свого існування, наповнити нагадуваннями про це свою домівку, подвір'я, свій стиль (амулети-прикраси).

Відповідь на це запитання захована в самій сутності седативних практик, погляд на яку запропонував психоаналітик французької психосоматичної школи Ж. Швек. Дослідник назвав їх “практиками самозаспокоєння” і підкреслив їх двоїстість: вони і заспокоюють актора, і дозволяють реалізувати прагнення до нав'язливого повертання до відчуття жаху, до травми. Практики самозаспокоєння – це щось подібне грі з самим собою у доньки-матері [Szwec, 2014, p. 31]. Всередині людини зустрічаються доросла частина (інтегрована в психіку “добра грудь”) і внутрішня дитина, яка потребує заспокійливого угойдування. Угойдування Іншим (хоча б і уявленим) – це фундаментальна риса коректної практики самозаспокоєння. Коли ж інтеграція “доброї груді” слабка і натикається на перепони, то фантазування про Іншого, який заспокоює, ускладнюється. Тоді людина переходить до стратегії “загойдувати себе самотужки”, що лише підкреслює відчуття відокремленості від матері та збільшує відчуття екзистенційного жаху.

Окремий випадок, на який вказує Ж. Швек, і який здається важливим для розуміння символіки багатьох апотропеїв – це інколи наявне структурне поєднання пошуку почуття страху та практик самозаспокоєння [Szwec, 2004, p. 411]. Страх націлений на пробудження відчуття страждання та є об'єктом мазохістичного цілепокладання. Відчуття страху є для людини тією ціною, яку вона повинна сплатити для того, щоб нарешті отримати доступ до відчуття безпеки. Створення апотропеїв, отже, є однією з практик приборкування страху. Ця практика є захистом від травматизмів, які можна зустріти де завгодно, і спробою придати форму цьому страху, дати йому конкретне ім'я та втілення.

“Загойдування себе самотужки” – це практика, яка базується на принциповому розриві з принципом реальності. Людина нав'язує собі установку, в якій є її емоційне життя, яке підвладне контролю її раціональною частиною. Самозаспокоєння без зовнішнього об'єкту, хай і “перехідного”, лише провокує acting out і перехід до рівня “істеричного функціонування”. Відповідно, всі спроби цього контролю зводяться до розпалювання конфлікту між емоціями, ratio та соматикою. Використання апотропеїв – це визнання, що наш спокій та емоційний баланс залежить від зовнішніх об'єктів також, спроба використати їх у власних інтересах, спроба включити їх в дизайн свого життя.

Також за апотропеєм, на рівні сенсів, в більшості випадків ховаються боги, природні сили та інші трансцендентні об'єкти, які й виконують тут роль материнського об'єкта, який зовні загойдує дитину.

Важливим є те, що саме слугує засобом самозаспокоєння – зовнішня материнська фігура чи сама механіка “загойдування”. В другому випадку ми стикаємося з механізацією образу матері та механізацією внутрішньої дитини з відповідним до неї ставленням. Седативна функція матеріальної культури дозволяє “загойдуватися” шляхом переживання впливу зовнішніх об'єктів, тим самим уникаючи “механізації” власної психіки.

Отже, саме існування процесів самозаспокоєння є наслідком двох факторів: недостатньої захищеності психіки від відчаю та провалу материнської функції пом'якшення страхів своєї дитини. Ці процеси вказують на нездатність матері допомогти своїй дитині переносити її відсутність, що й призводить до посилення процесів самозаспокоєння задля підтримки функції сприйняття. А дослідження старовинних (та й сучасних) апотропеїв дозволяє зробити висновки про заблоковані еротизми в емоційних спільнотах, про специфіку взаємодії батьки-діти, ефективність сепараційних практик.

Таким “заспокійливим” може бути лише компульсивний аутоerotизм, бо він привносить розрядку, але не задоволення. Практики самозаспокоєння не дають задоволення, а лише захищають від нових проявів травматичних подій. Вони є усього лише тимчасовою зупинкою через “повторення того ж самого”. Фактично, вони є лише заміниками еrogenного мазохізму. Пошук заспокоєння заміщує собою насолоду оргазмом. Тому слід відрізнити два абсолютно різних поняття: “самостійне заспокоєння” та “самостійна насолода”. Взагалі, Ж. Швек вважає, що практики самозаспокоєння завжди нав'язуються почуттям відчаю, а не об'єктивним страхом [Szwec, 2014, р. 109]. Це пояснює той широкий спектр явищ, від яких, зазвичай, захищають апотропеї. Вони не спеціалізуються на якомусь одному об'єкті, а рівною мірою захищають від різних форм лиха.

Ефект материнських заспокійливих дій і діхотомія седативності та самозаякування – це два ключові елементи седативної функції апотропеїв і матеріальної культури загалом, які можна сформулювати після розбору дослідження Ж. Швека. Але, феномен апотропею пов'язаний також з тим, що Д. Віннікот називав “перехідним об'єктом”. Зазвичай цей термін використовують, коли досліджують дитячу поведінку, але він є доречним, з обмовками, і під час аналізу соціальних практик дорослих особистостей. Мається на увазі предмет, який дитина обирає для того, щоб отримувати підтримку. Цей предмет дозволяє потрохи зменшити болючу залежність від матері та сформулювати перші реальні стосунки з іншим об'єктом [Norman, 2024, р. 13].

Ця концепція Д. Віннікота підтверджує наявність седативної функції в матеріальній культурі. Коли у дитини розпочинається період сепарації від батьків, вона починає оточувати себе об'єктами, які дозволяють їй отримати седативний ефект без батьківського втручання. Частково це проявляється в інтерсуб'єктивних зв'язках дитини з Іншими, які з'являються на місці батьків: сиблінги, друзі, вчителі тощо. Частково – саме матеріальна культура стає об'єктом для практикування суб'єктивної та самостійної роботи з власними ж емоціями. Показово, що апотропеї відігравали важливу роль в обрядах ініціації, коли дитину приймали до кола дорослих через випробування, стресову подію. Перехідний об'єкт спрямований на подолання, переважно, тривоги депресивної позиції, тобто болю від втрати підтримки гарного об'єкту. Дитина, чи дорослий, фантазуванням додає неживому об'єкту якості об'єкту живого та отримує від нього підтримку, турботу та комунікативну взаємодію.

В поточному дослідженні ще немає визначеної позиції щодо того, чи слід апотропеї додавати до переліку саме перехідних об'єктів. Специфіка явища схожа, але відрізняється в деяких пунктах. Так, ці явища поєднуються вільним вибором об'єкту людиною, намагання тримати об'єкт поруч з собою, особливо в ситуаціях, які пов'язані зі стресом. Однак, це скоріше вказує на те, що і апотропеї, і перехідні об'єкти об'єднуються

тим, що обидва виконують седативну функцію. Важливою відмінністю є те, що людина не формує об'єктно-орієнтованого зв'язку з апотропеєм. Його задача – впливати на світ і настрої людини своєю присутністю, а не створювати інтерсуб'єктивний простір (хоч і фантазійний) навколо людини.

Седативність слід додати до сутнісних якостей апотропею, але згідно з гіпотезою нашого дослідження її слід вважати важливою функцією великої кількості витворів матеріальної культури. Ця гіпотеза базується на тому, що співвідношення речі та тривоги людини-користувача (і людини-виробника, до речі, також) – є важливим елементом прагматичного значення цього предмету, його функціоналу, який, зазвичай, залишається утаєним.

Смисл артефакту матеріальної культури нерозривно пов'язаний з шаром емоцій, з якими має справу людина. Ці емоції можуть бути різноманітними, але у випадку з седативною функцією артефактів – вони негативні. Людина потребує захисту від ненависті, заздрощів, нудьги, скорботи, сорому. Пайдея спрямована на те, щоб навчити людину витримувати всі ці емоції без зовнішньої допомоги, але виховання часто є недостатньо якісним для того, щоб людина досягла цього рівня саморегуляції. Отже, людина переходить від боротьби з собою (задня подолання власних слабкостей та недоліків) до “турботи про себе” (покращення себе та свого життя, приймаючи той стан речей, який є в дійсності). Одним з інструментів такої турботи стають речі, здатні виконувати седативну функцію.

Цей тісний зв'язок речей та людських емоцій, який здійснюється через седативну функцію, – це багате джерело для досліджень у галузі історії емоцій. Дослідження матеріальної культури в цьому плані може бути навіть більш ефективним та достовірним, ніж дослідження культури духовної. Тексти, та й усе, що пов'язане з мовленнєвою комунікацією, демонструють емоції, які вже пройшли кілька рівнів когнітивної обробки. Так, В. Р. Біон писав, що “Інколи функція мовлення полягає в тому, щоб повідомляти про переживання іншому; інколи – в тім, щоб повідомляти невірно. Інколи мета полягає в тому, щоб отримати доступ до гарного настрою та заперечувати настрої погані. Лексикон, який виникає з такого матеріалу, слугує нам, хоч і неадекватно, якщо – як в психоаналітичній практиці – предмет, що досліджується, присутній” [Bion, 1995, р. 3].

Ми отримуємо повідомлення про емоції від людей минулих століть у вигляді листів, художніх та філософських текстів, нотатків у щоденниках і т.і. Але ці повідомлення можуть бути об'єктами дослідження історії емоції лише частково, на відміну від історії ідей, історії культури, історії мистецтва й інших дисциплін. Свідчення людини про свої емоції, якщо вони виражені у формі тексту, скоріше вказують нам на “дискурс емоційності”, ніж на емоції самі по собі. Та й відрізнити одне від одного емоції та владу дискурсу над свідомістю тут неможливо, бо об'єкт дослідження, свідок власних емоцій, відсутній, тобто ми не маємо до нього доступу.

Інша справа – предмети, в прямий функціонал яких входила взаємодія з живими, актуальними емоціями чи запобігання емоціям потенційним. Здійснення інтерпретації їх смислів допоможе історикам емоцій висунути гіпотези про емоції тієї чи іншої епохи / культури, і навіть підтверджувати чи спростовувати їх індуктивним шляхом (збираючи від антропологів інформацію про більшу кількість аналогічних предметів). Ця інтерпретація може надати наступну інформацію про емоції, які утаєні за матеріальною формою артефакту: назви емоцій і їх частковий опис, джерела емоцій, локації емоцій, поля фантазії і відігравання, наявність чи відсутність демонстраційної складової, уважливості. Слід більш детально розповісти про кожен з цих рівнів змісту, який можна дістати з одного артефакту.

Так, історик емоцій може звернути увагу на ті емоції, які заховані за зовнішньою формою апотропею. Завжди це буде жах і тривога, часто – злість, ненависть, заздрощі, огида тощо. Зібравши емпіричні дані щодо конкретної емоційної спільноти, можна

порівняти всі наявні артефакти, способи їх використання та їх загальну кількість, щоб визначити силу та поширеність цих емоцій.

Також інтерпретація смислів артефакту допомагає визначити джерела, з яких виходили у людей минулого ті чи інші емоції. Існує два рівні цих джерел: первинне та вторинне джерело. Первинне має відношення до первісної сцени та інших дитячих спогадів людей, які шляхом трансферу формують пізню, дорослу емоційність. Вторинний рівень – триггер, який викликає актуалізацію емоції, запускає процес активації трансфера.

Важливу роль також відіграє асоціативний пейзаж емоцій. Кожна емоція в емоційній спільноті пов'язана з конкретними міфами, нарративами та асоціаціями. За переживанням емоцій стоять несвідомі та свідомі фантазії, які отримують своє втілення у міфологемах. В значній мірі саме вони визначають силу емоції, особливості її переживання, її вплив на вчинки, стратегії боротьби з нею. Свідомі фантазії визначаються шляхом інтерпретації смислів, пов'язаних з пам'яткою матеріальної культури. Для проведення цієї герменевтичної роботи треба пропрацювати відповідні міфологеми, які в цій культурі були пов'язані з образами, смислами, архетипами та нарративами, що відносяться до артефакту. Працювати з несвідомим рівнем фантазій складніше, бо, знову ж, відсутнім є доступ до об'єкта дослідження. Як і у випадку з первісною сценою, про несвідомі фантазії, пов'язані з артефактом, дослідники можуть робити виключно припущення, гіпотези. Однак, у практиці використання артефакту можна знайти симптоми відігравання (*acting out*), які стануть змістовною, інформативною базою.

Історик емоцій може звернути увагу також на місця, за якими були закріплені певні апотропеї. Це дозволяє скласти більш повне враження про функціонування певної емоції в емоційних спільнотах. Посилення певних емоцій чи їх зменшення пов'язане з конкретними місцями, що вказує нам і на особливості емоцій, і на міфологеми, які за ними стоять.

Згадуючи “*Handlung*” М. Гайдегера можна сказати, що співвідношення апотропею з рукою власника – це також важливий критерій. Певні артефакти завжди повинні бути підручними, щоб виконувати свою седативну функцію протягом усього часу. Інші ж пов'язані з конкретними топосами чи ритуалами. Окремим випадком “підручності” є помітність артефакту в приміщенні чи місці, де його розміщували. Цю характеристику артефакту можна було б назвати також “ефектом присутності” (*presence-effect*).

Значна кількість артефактів мали не лише приватне значення для людини, але й використовувались для демонстрації іншим. Мета цієї демонстрації може бути різною: залякування, прояв домінування та захисна зверхність. Важливо, що ці прояви стосувались не лише Інших (представників іншої раси, релігійної конфесії, іншого народу), але й Своїх. Демонстраційна функція певних апотропеїв також грала на користь функції седативної, бо знаходила сферу для реалізації задрощів і потягу до влади, домінування.

Отже, седативна функція матеріальної культури яскраво демонструє себе в апотропеях. Сама по собі седативна функція має складну структуру і пов'язана одночасно і з заспокоєнням, і з ретравматизацією, характерною для практик самозаспокоєння. Дослідження апотропеїв здатне додати багато знань про емоційні спільноти різних епох і географічних локацій.

Висновки

Матеріальна культура містить в собі “сліди” людських емоцій не лише у вигляді контейнера. У певних артефактів є седативна функція, тобто їх прагматична мета – заспокоювати власника артефакта. Яскравим прикладом таких артефактів є апотропеї, значення яких полягає в усвідомленій боротьбі людини зі страхом, тривогою, ненавистю, задрощами та іншими негативними емоціями. Седативна функція – лише одна з усіх можливих афективних функцій об'єктів матеріальної культури.

Одна з практичних цілей артефактів – бути реквізитом та інструментом, який допомагає власнику витримувати емоції. Визнання за ними статусу самостійного актора в емоційних спільнотах дозволяє привнести підходи об'єктно-орієнтованої онтології в

філософію культури, а також розширити та поглибити методологічні засади й емпіричну базу історії емоцій. Дослідження матеріальної культури різних емоційних спільнот дозволяє більше дізнатися про характерні для них способи переживання та сприйняття афектів: їх зміст, джерела, асоційовані локації, пов'язані з ними несвідомі та усвідомлені фантазії.

Поточне дослідження дозволило концептуалізувати ідею седативної функції матеріальної культури. В подальших дослідженнях треба розглянути інші функції матеріальної культури, які також пов'язані з афектами. Це дозволить визначити, яким чином артефакти використовувалися не лише для заспокоєння емоцій, але ще й для їх збудження, трансформації. Більш детально також треба розглянути зв'язок матеріальної культури з ненавистю, заздрістю, огидою, а не лише зі страхом і тривогою, як це було в поточному дослідженні. В подальших дослідженнях слід звернутися до емпірики та використати запропоновані методологічні концепції в аналітиці апотропіїв різних емоційних спільнот.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Bion, W. R. (1995). *Attention and Interpretation*. Lanham: Rowman & Littlefield Published. https://books.google.com.ua/books/about/Attention_and_Interpretation.html?id=Ecs9tpsP2-0C&redir_esc=y.

Freud, S. (1977). *Introductory Lectures On Psychoanalysis*. NY: WW Norton & Company. <https://mindsplain.com/wp-content/uploads/2020/08/introductory-lectures-on-psychoanalysis.pdf>.

Foucault, M. (2006). *Psychiatric Power: Lectures at The College de France, 1973-74*. NY, Hampshire: Palgrave Macmillan. http://rebels-library.org/files/psych_power.pdf.

Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T. (1997). Terror Management Theory of Self-Esteem and Cultural Worldviews: Empirical Assessments and Conceptual Refinements. *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 29, pp. 61-139. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0065260108600167>.

Hadot, P. (1995). *Philosophy as a Way of Life*. Oxford: Blackwell. <https://ascetology.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/09/pierre-hadot-philosophy-as-a-way-of-life-spiritual-exercises-from-socrates-to-foucault-1.pdf>.

Heidegger, M. (1992). *Parmenides*. Bloomington: Indiana University Press. <https://archive.org/details/martinheideggerparmenides/page/n177/mode/2up?q=hand>.

Hinshelwood, R. D. (2020). Anxiety: Melanie Klein's 'deeper' layers. *Metalepsis*, vol. 1, pp. 25-41. <https://www.semanticscholar.org/paper/Anxiety%3A-Melanie-Klein's-'deeper'-layers-Hinshelwood/62d2fca3bb4388b0e6be568eb04d602d5f321250>.

Klein, M. (1975). *Envy and Gratitude, and other works 1946-1963*. NY: The Free Press. https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Klein_Envy_and_Gratitude.pdf.

Lazarou, A., Liritzis, I. (2022). Gorgoneion and Gorgon-Medusa: a critical research review. *Journal of Ancient History and Archaeology*, vol. 9(1), pp. 47-62. <https://www.jaha.org.ro/index.php/JAHA/article/view/741>.

Lorenz, M. (2012). Tiefe Wunden: Gewalterfahrung in den Kriegen der Frühen Neuzeit. U. Bielefeld (ed.), *Gesellschaft – Gewalt – Vertrauen* (pp. 332-355). Leck: Clausen & Bosse. https://www.ruhr-uni-bochum.de/fnzgg/mam/content/lorenz__tiefe_wunden_jpr-festschrift.pdf.

Lunn-Rockcliffe, S., Derbyshire, S., Hicks, D. (2019). Material culture, analysis of. P. Atkinson (eds.), *SAGE Research Methods Foundations*. Newbury Park: SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781526421036843497>.

Norman, A. (2024). *Transitional Objects in Early Childhood: The Value of Transitional Objects in the Early Years*. NY: Routledge. https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=X_zwEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1999&dq=winnicott+transitional+object&ots=bjThyYgh5H&

sig=FtUEErvkPHLFIWe4dWhEAzP4OhA&redir_esc=y#v=onepage&q=winnicott%20transitional%20object&f=false.

Pernau, M. (2021). *Studying emotions in South Asia, South Asian History and Culture*, 12:2-3, pp. 111-128, <https://doi.org/10.1080/19472498.2021.1878788>.

Reinecke, L. (2017). Mood management. P. Rössler (Ed.), *The International Encyclopedia of Media Effects* (pp. 1271-1284). Hoboken: Wiley-Blackwell. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9781118783764.wbieme0085>.

Rosenwein, B. H. (2010). Problems and Methods in the History of Emotions. *Passions in Context*, vol. 1, pp. 1–31. <https://alioshabielenberg.com/wp-content/uploads/2020/06/Rosenwein-2010-Problems-and-Methods-in-the-History-of-Emotions.pdf>.

Stern, H. R. (1978). *The Couch, Its Use and Meaning in Psychotherapy*. NY, London: Human Sciences Press. https://archive.org/details/isbn_0877053030/page/n5/mode/2up.

Szwec, G. (2014). *Les galériens volontaires*. Paris: PUF. https://www.amazon.com/galériens-volontaires-Essais-procédés-autocalmants/dp/2130628494?ref_=ast_author_dp.

Szwec, G. (2004). Les procédés autocalmants en psychosomatique et en psychiatrie de l'enfant: Self-soothing procedures in psychosomatics and child psychiatry. *Neuropsychiatrie de l'Enfance et de l'Adolescence*, vol. 52(6), pp. 410-413. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0222961704001163>.

Trigg, S., Welch, A. (2023). Objects, Material Culture and the History of Emotions in Medieval and Early Modern Europe. *Emotions: History, Culture, Society*, 7(1), pp. 1-8. <https://brill.com/view/journals/ehcs/7/1/ehcs.7.issue-1.xml>.

Морозова, А. (2020). Дослідити емоції та почуття у середньовічному місті. Місто: історія, культура, суспільство. *Е-журнал урбаністичних студій*, № 10, с. 137. http://resource.history.org.ua/publ/misto_2020_10_15.

Ходаківський, О. М. (2022). Оманлива очевидність: сучасні підходи до вивчення історії емоцій. *Наукові записки НАУКМА. Історичні науки*, Т. 5., С. 70-79. <https://doi.org/10.18523/2617-3417.2022.5.70-79>.

Жеронкін Антон Володимирович

аспірант, філософський факультет

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна

E-mail: antonzheron@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0713-8921>

Стаття надійшла до редакції: 25.01.2024

Схвалено до друку: 20.04.2024

THE SEDATIVE FUNCTION OF MATERIAL CULTURE: ON THE ESSENCE OF APOTROPAIC

Zheronkin Anton V.

PhD Student, Faculty of Philosophy

V. N. Karazin Kharkiv National University

4, Maidan Svobody, Kharkiv, Ukraine

E-mail: antonzheron@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0713-8921>

ABSTRACT

The methodology used by historians of emotions in their research is a subject of controversy. Understanding of the functional relationship between material culture and human emotions will allow solving them and systematizing approaches. The purpose of the article is to conceptualize the sedative function of material culture and reveal the potential of this concept for the history of emotions. The

research was conducted within the structuralist approach using phenomenological and structural-functional methods. The psychoanalytical approach also played a big role in the research. The article examines the current state of the use of artifacts of material culture in the research of historians of emotions and the philosophical and ontological basis of considering material objects as full-fledged actors of emotional communities. Cultural theories were analyzed (TMT, mood management theory, P. Ado's concept of "spiritual practices" and others), their connection with the idea of the sedative function of material culture and the ontology of things in general. It was determined that the most demonstrative example of the implementation of the sedative function of material objects is apotropaic. Their use is considered through the prism of the concepts of "transitional object" (D. Winnicott) and "self-soothing practices" (Zh. Shvek). It has been established that the study of apotropaic as tools of individual and social management of affects will allow historians of emotions to learn more about the peculiarities of experiencing emotions in different communities, about the sources of these affects, the locations associated with them and the unconscious and conscious fantasies hidden behind them. The main function of apotropaic magic is the fight against negative emotions (horror, anxiety, hatred, envy, disgust) and their awakening for the purpose of neurotic retraumatization. This function can be considered not only in the case of apotropaic, but also for the analysis of other artifacts of material culture, including works of art and architecture. The study brings to the history of emotions a methodological rationale for the study of monuments of material culture, and to the philosophy of culture – the concept of a sedative function.

Keywords: *history of emotions, fear, self-soothing practices, transitional object, ontology of things.*

REFERENCES

- Bion, W. R. (1995). *Attention and Interpretation*. Lanham: Rowman & Littlefield Published. https://books.google.com.ua/books/about/Attention_and_Interpretation.html?id=Ecs9tpsP2-0C&redir_esc=y.
- Freud, S. (1977). *Introductory Lectures On Psychoanalysis*. NY: WW Norton & Company. <https://mindsplain.com/wp-content/uploads/2020/08/introductory-lectures-on-psychoanalysis.pdf>.
- Foucault, M. (2006). *Psychiatric Power: Lectures at The College de France, 1973-74*. NY, Hampshire: Palgrave Macmillan. http://rebels-library.org/files/psych_power.pdf.
- Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T. (1997). Terror Management Theory of Self-Esteem and Cultural Worldviews: Empirical Assessments and Conceptual Refinements. *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 29, pp. 61-139. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0065260108600167>.
- Hadot, P. (1995). *Philosophy as a Way of Life*. Oxford: Blackwell. <https://ascetology.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/09/pierre-hadot-philosophy-as-a-way-of-life-spiritual-exercises-from-socrates-to-foucault-1.pdf>.
- Heidegger, M. (1992). *Parmenides*. Bloomington: Indiana University Press. <https://archive.org/details/martinheideggerparmenides/page/n177/mode/2up?q=hand>.
- Hinshelwood, R. D. (2020). Anxiety: Melanie Klein's 'deeper' layers. *Metalepsis*, vol. 1, pp. 25-41. <https://www.semanticscholar.org/paper/Anxiety%3A-Melanie-Klein-s-'deeper'-layers-Hinshelwood/62d2fca3bb4388b0e6be568eb04d602d5f321250>.
- Khodakivskiy O. (2022). Deceptive obviousness: modern approaches to the study of the history of emotions. *NaUKMA Research Papers. History*, 5 (December): 70-79. <https://doi.org/10.18523/2617-3417.2022.5.70-79>.
- Klein, M. (1975). *Envy and Gratitude, and other works 1946-1963*. NY: The Free Press. https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Klein_Envy_and_Gratitude.pdf.
- Lazarou, A., Liritzis, I. (2022). Gorgoneion and Gorgon-Medusa: a critical research review. *Journal of Ancient History and Archaeology*, vol. 9(1), pp. 47-62. <https://www.jaha.org.ro/index.php/JAHA/article/view/741>.
- Lorenz, M. (2012). Tiefe Wunden: Gewalterfahrung in den Kriegen der Frühen Neuzeit. IN: U. Bielefeld (ed.), *Gesellschaft – Gewalt – Vertrauen* (pp. 332-355). Leck: Clausen & Bosse. https://www.ruhr-uni-bochum.de/fnzgg/mam/content/lorenz__tiefe_wunden_jpr-festschrift.pdf.

- Lunn-Rockcliffe, S., Derbyshire, S., Hicks, D. (2019). Material culture, analysis of. IN: P. Atkinson (eds.), *SAGE Research Methods Foundations*. Newbury Park: SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781526421036843497>.
- Morozova A. (2020). Explore emotions and feelings in a medieval city. *City: history, culture, society. E-journal of urban studies*, 10, 137-141. http://resource.history.org.ua/publ/misto_2020_10_15. (In Ukrainian).
- Norman, A. (2024). *Transitional Objects in Early Childhood: The Value of Transitional Objects in the Early Years*. NY: Routledge. https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=X_zwEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1999&dq=winnicott+transitional+object&ots=bjThyYgh5H&sig=FtUEErvkPHLFIWe4dWhEAzP4OhA&redir_esc=y#v=onepage&q=winnicott%20transitional%20object&f=false.
- Pernau, M. (2021). Studying emotions in South Asia, *South Asian History and Culture*, 12:2-3, pp. 111-128, <https://doi.org/10.1080/19472498.2021.1878788>.
- Reinecke, L. (2017). Mood management. IN: P. Rössler (Ed.), *The International Encyclopedia of Media Effects* (pp. 1271-1284). Hoboken: Wiley-Blackwell. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9781118783764.wbieme0085>.
- Rosenwein, B. H. (2010). Problems and Methods in the History of Emotions. *Passions in Context*, vol. 1, pp. 1–31. <https://alioshabielenberg.com/wp-content/uploads/2020/06/Rosenwein-2010-Problems-and-Methods-in-the-History-of-Emotions.pdf>.
- Stern, H. R. (1978). *The Couch, Its Use and Meaning in Psychotherapy*. NY, London: Human Sciences Press. https://archive.org/details/isbn_0877053030/page/n5/mode/2up.
- Szwec, G. (2014). *Les galériens volontaires*. Paris: PUF. https://www.amazon.com/galériens-volontaires-Essais-procédés-autocalmants/dp/2130628494?ref_=ast_author_dp.
- Szwec, G. (2004). Les procédés autocalmants en psychosomatique et en psychiatrie de l'enfant: Self-soothing procedures in psychosomatics and child psychiatry. *Neuropsychiatrie de l'Enfance et de l'Adolescence*, vol. 52(6), pp. 410-413. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0222961704001163>.
- Trigg, S., Welch, A. (2023). Objects, Material Culture and the History of Emotions in Medieval and Early Modern Europe. *Emotions: History, Culture, Society*, 7(1), pp. 1-8. <https://brill.com/view/journals/ehcs/7/1/ehcs.7.issue-1.xml>.

Article arrived: 25.01.2024

Accepted: 20.04.2024